

Ποιότητα και Ευελιξία στη Διαδικασία Μάθησης με Επίκεντρο τους Μαθητές και Εκπαιδευτικούς

Παρουσίαση στο 9^ο Συνέδριο Ελλάδας-Κύπρου «Χημεία και Αειφόρος Ανάπτυξη»

*Ελπίδα Κεραυνού-Παπαηλιού
Μέλος της Επιτροπής για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση*

28 Απριλίου 2007

Αγαπητέ Πρόεδρε και Μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου
Αγαπητές και αγαπητοί σύνεδροι

Θα ήθελα κατ' αρχάς να ευχαριστήσω θερμά τους οργανωτές του Συνεδρίου για την ευγενική τους πρόσκληση να παραστώ στο Συνέδριο και να αναπτύξω το θέμα «Ποιότητα και Ευελιξία στη Διαδικασία Μάθησης με Επίκεντρο τους Μαθητές και Εκπαιδευτικούς». Η πρόσκλησή σας με τιμά ιδιαίτερα.

Η σημερινή πραγματικότητα απαιτεί την αντιμετώπιση των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης, την επανατοποθέτηση και ενίσχυση των ανθρώπινων αξιών, και την αειφόρο ανάπτυξη και ευημερία μίας κοινωνίας, μέσα από την άρτια εκπαίδευση και κατάρτιση δημιουργικά σκεπτόμενων ατόμων που να μπορούν να αποτελούν το μεγαλύτερο πλούτο της κοινωνίας, το ανθρώπινο δυναμικό της.

Οι χώρες της Ευρώπης καλούνται να μεταρρυθμίσουν τα εκπαιδευτικά τους συστήματα σε όλες τις βαθμίδες, ώστε να ανταποκρίνονται στους φιλόδοξους στόχους της Στρατηγικής της Λισσαβώνας για εξέλιξη της Ευρώπης στην πιο δυναμική οικονομία της γνώσης μέχρι το 2010. Η επίτευξη των στόχων αυτών απαιτεί κοινωνική συνοχή και ίσες ευκαιρίες σε όλους στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις.

Παράλληλα, η ΟΥΝΕΣΚΟ πρεσβεύει ότι κάθε εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να επιδιώκει την οικοδόμηση τεσσάρων σημαντικών πυλώνων της γνώσης και ανθρώπινων αξιών οι οποίοι είναι: Να μαθαίνω να γνωρίζω και να κατανοώ, να μαθαίνω να πράττω, να μαθαίνω να συνυπάρχω, αποκτώντας κριτική αντίληψη της αναγνώρισης μεγάλων ανισοτήτων, και να μαθαίνω να είμαι, αποκτώντας ευθύνη ως προς το πως θα αξιοποιώ τη γνώση μου για την κοινωνία. Για την οικοδόμηση των πυλώνων αυτών απαιτείται η συμμετοχή της κοινωνίας στην ολότητά της.

Η ουσιαστική μεταρρύθμιση του δημόσιου σχολείου, με γνώμονα τις τοπικές, εθνικές ευρωπαϊκές και διεθνείς πραγματικότητες, απαιτεί προσήλωση στην ποιότητα και ευελιξία σε σχέση με τη διαδικασία της μάθησης με επίκεντρο τους μαθητές και εκπαιδευτικούς. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα που αντιμετωπίζει τους μαθητές ισοπεδωτικά, και ως παθητικούς αποδέκτες στείρας γνώσης, ουσιαστικά εκπαιδεύοντας τους να επιτυγχάνουν σε εξετάσεις, είναι ένα αποτυχημένο σύστημα. Το ίδιο ισχύει εάν η σχολική μονάδα αντιμετωπίζεται ισοπεδωτικά και συγκεντρωτικά, και θεσπίζονται εθνικά επίπεδα μέσω καθαρά ποσοτικών και μετρήσιμων κριτηρίων για την κατάταξη των σχολείων ως προς το έργο τους, ενώ οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μετατρέπονται σε χλιαρούς μεταδότες προκαθορισμένης γνώσης. Η αποστολή του σχολείου δεν είναι μόνο η απόκτηση γνώσης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων για σκοπούς απασχολησιμότητας, αλλά και η διαμόρφωση χαρακτήρων, και η καλλιέργεια ανθρωπίνων αξιών, δημοκρατικού πνεύματος, κριτικής σκέψης, δημιουργικότητας, επιχειρηματολογίας, ελεύθερης έκφρασης, συνεργασίας και ομαδικής προσπάθειας, διαλογικού πνεύματος, αποδοχής και σεβασμού προς τη διαφορετικότητα, αγάπης προς τον πολιτισμό και την παράδοση και περιβαλλοντικής συνείδησης. Τα παιδιά θα πρέπει να ενθαρρύνονται να παρατηρούν απευθείας τις σύνθετες σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και του περιβάλλοντος χώρου και μεταξύ φύσης και κοινωνίας, για να μπορούν να αντιλαμβάνονται τις πραγματικότητες της δικής τους τοπικής κοινωνίας, για να αναπτύξουν τα αισθήματα πολιτότητας και γειννιάσης και για να μπορούν να κατανοούν τον κόσμο ευρύτερα.

Η διαδικασία της μάθησης και ευρύτερης ανάπτυξης των μαθητών είναι η καθοριστική συνιστώσα για την επιτυχία ενός εκπαιδευτικού συστήματος. Τόσο οι μαθητές, όσο και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι ενεργοί συμμετέχοντες, σε μία διαδραστική, ευέλικτη, διαδικασία με αμφίδρομες αλληλεπιδράσεις. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να ασκούν τη δική τους δημιουργικότητα και να έχουν την ευελιξία να προσαρμόζουν δυναμικά τη διαδικασία σύμφωνα με τις ανάγκες που προκύπτουν. Με αυτό τον τρόπο μεγιστοποιείται το εκπαιδευτικό όφελος για την κάθε ξεχωριστή περίπτωση μαθητή, σε ένα όμως ενιαίο, προσαρμόσιμο σύνολο το οποίο δεν κάνει διαχωρισμούς αλλά κατανοεί, σέβεται και εντάσσει στο σύνολο τη διαφορετικότητα, σε όλες τις εκφάνσεις της. Μόνο έτσι μπορούμε να μιλούμε για ένα πραγματικά ποιοτικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κατ' επέκταση η επιδιωκόμενη σύγκληση θα πρέπει να είναι σε επίπεδο σαφώς προσδιορισμένων μαθησιακών/εκπαιδευτικών στόχων, ενώ σε επίπεδο

υλοποίησης θα πρέπει να υπάρχει η ελευθερία/ευελιξία σε σχέση με τους τρόπους επίτευξης των στόχων αυτών. Η δογματική προσήλωση σε αναλυτικά προγράμματα και τα εγχειρίδια που τα συνοδεύουν, όσο άρτια και αν είναι αυτά, δεν δικαιολογείται τη σημερινή εποχή που χαρακτηρίζεται από έκρηξη πληροφοριών και γνώσης. Τα όρια της γνώσης είναι περισσότερο από ποτέ απροσδιόριστα και συνεχώς επεκτείνονται. Αυτή η βασική παραδοχή θα πρέπει να αποκρυσταλλωθεί για να γίνει κατανοητή η μεγάλη σημασία του να μαθαίνει ένας να μαθαίνει από μόνος του. Συνεπώς, οι μαθητές θα πρέπει να μαθαίνουν να διερευνούν από μόνοι τους με κριτική διάθεση και να μη βασίζονται αποκλειστικά σε μία πηγή γνώσης, ή σε ένα και μοναδικό εγχειρίδιο. Το διαδίκτυο, ως μία πλούσια αλλά ταυτόχρονα αχαλίνωτη πηγή γνώσης και πληροφοριών μπορεί να αξιοποιηθεί εποικοδομητικά και ποικιλοτρόπως, αλλά παράλληλα θα πρέπει να αναπτυχθεί η αγάπη προς το βιβλίο ευρύτερα και τις βιβλιοθήκες (παραδοσιακές και ψηφιακές) ως οργανωμένους χώρους παροχής γνώσης και πολιτισμού.

Με βάση το πλαίσιο αρχών και ιδεών που έχω σκιαγραφήσει, η παρουσίαση που ακολουθεί χωρίζεται σε τρεις ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα εξετάζονται οι ευρύτεροι στόχοι και επιδιώξεις της Ευρώπης για ποιότητα και ευελιξία στην εκπαίδευση και κατάρτιση και παρουσιάζονται οι διάφορες παράλληλες δράσεις επεκτείνοντας έτσι το πλαίσιο αναφοράς για τις άλλες δύο ενότητες.

Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται τα προβλήματα, κυρίως σε σχέση με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και με οπτική γωνία το μαθητή και τον εκπαιδευτικό, που έχει εντοπίσει η Επιτροπή για τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος της Κύπρου. Τα προβλήματα αυτά επηρεάζουν δυσμενώς την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, η οποία επί του παρόντος σίγουρα δεν χαρακτηρίζεται από ευέλικτες, καινοτόμες δομές.

Τέλος, στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται οι λύσεις που προτείνονται από την Επιτροπή για την ουσιαστική αναβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, των ίδιων των εκπαιδευτικών, ως κεντρικών μαθησιακών πόρων, και του ρόλου τους στη διαδικασία μάθησης, ώστε να επιτευχθεί ένα ποιοτικό, ευέλικτο και ανθρωποκεντρικό σχολείο, το οποίο να μπορεί να επιτυγχάνει άρτια την εκπαιδευτική του αποστολή στη σημερινή (και αυριανή) κοινωνία της γνώσης, της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας.

Δράσεις σε Επίπεδο Ευρώπης

Στην Ευρώπη υπάρχουν δύο σημαντικές παράλληλες δράσεις με ουσιαστική επίδραση στην εκπαίδευση, η Στρατηγική της Λισσαβώνας και η διαδικασία της Bologna. Η μεν Στρατηγική της Λισσαβώνας έχει θέσει ως στόχο να καταστεί η Ευρώπη μέχρι το 2010 η πλέον ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία βασιζόμενη στη γνώση, η δε διαδικασία της Μπολόνια στοχεύει στην ενιαιοποίηση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη, επίσης μέχρι το 2010, ώστε να προάγεται η κάθετη και οριζόντια κινητικότητα των σπουδαστών, ερευνητών και λοιπών επαγγελματιών στην Ευρώπη. Τόσο η Στρατηγική της Λισσαβώνας, στην οποία συμμετέχουν οι 27 χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και η διαδικασία της Bologna στην οποία συμμετέχουν 45 χώρες της Ευρώπης, και συνεπώς η διαδικασία αυτή καλύπτει ευρύτερα την Ευρώπη, πρεσβεύουν την προώθηση και ενίσχυση της ποιότητας, καθώς επίσης τη διαφάνεια με την παροχή άρτιας πληροφόρησης για τα σχετικά ζητήματα, σε όλους τους ενδιαφερόμενους. Η διαφάνεια είναι επίσης αναγκαία για την απαραίτητη λογοδοσία προς την κοινωνία αναφορικά με την αξιοποίηση των διαθέσιμων δημόσιων πόρων.

Η διαδικασία της Bologna πρεσβεύει επίσης την προώθηση ευέλικτων διαδρομών μάθησης που να μπορούν να συνδυάζουν μάθηση σε διαφορετικά πλαίσια και επίπεδα, εντάσσοντας έτσι την τυπική, άτυπη και μη-τυπική μάθηση, την ακαδημαϊκή μόρφωση, την κατάρτιση και επαγγελματική ανάπτυξη, και γενικά τη δια βίου μάθηση σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο.

Οι δύο δράσεις, Λισσαβώνας και Bologna's, είναι διακριτές μεταξύ τους, αλλά συγκλίνουν σε πλήθος συνισταμένων και επιδιώξεων, όπως δομές προγραμμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, πλαίσια προσόντων, διδακτορικά προγράμματα, εκπαίδευση ερευνητών και επαγγελματική σταδιοδρομία ερευνητών, κινητικότητα, απασχολησιμότητα, ελκυστικότητα του Ευρωπαϊκού χώρου και διασφάλιση ποιότητας. Μαζί αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις για τη μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων της Ευρώπης, πρωτίστως των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Καθηγητή Eric Froment, τέως Πρόεδρο του Συνδέσμου των Πανεπιστημίων της Ευρώπης, EUA, οι δύο διεργασίες μπορούν να διαχωριστούν ως εξής: Η διαδικασία της Bologna εστιάζεται στην προσαρμογή της ανώτατης εκπαίδευσης στις ανάγκες της κοινωνίας της Ευρώπης ευρύτερα, και μπορεί να περιγραφεί ως μία

ανοικτή διεργασία, η οποία επιδιώκει τη συνεργασία, τη διαφορετικότητα, τον προσδιορισμό κοινών σημείων αναφοράς, και τη δημιουργικότητα. Σε αντίθεση, η Στρατηγική της Λισσαβώνας έχει ως εφαλτήριο τις οικονομικές ανάγκες μίας Ευρωπαϊκής κοινωνίας της γνώσης και επιδιώκει την αναδόμηση του τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης για να πετύχει το στόχο της οικονομικής ανέλιξης. Συνεπώς, οδηγείται από τις απαιτήσεις της οικονομίας και κατ' επέκταση προωθεί τον ανταγωνισμό, την αριστεία στην έρευνα και την κατάταξη βάσει δεικτών απόδοσης, την οικονομική αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, και την προώθηση της τεχνολογίας και γενικά της καινοτομίας. Ως αποτέλεσμα επικεντρώνεται σε συγκεκριμένους, εφαρμοσμένους επιστημονικούς τομείς.

Δυστυχώς η Ευρώπη φαίνεται να υστερεί έναντι άλλων οικονομιών όπως της Βορείου Αμερικής και της Ιαπωνίας σχετικά με τις επενδύσεις στην έρευνα και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Για παράδειγμα, οι επενδύσεις των χωρών μελών της Ευρώπης στην έρευνα, κατά μέσο όρο ανέρχονται στο 1.97% του ΑΕΠ, ενώ της Αμερικής και της Ιαπωνίας ανέρχονται στο 2.59% και 3.12% αντίστοιχα. Από αυτά τα ποσά, το μερίδιο της χρηματοδότησης από τη βιομηχανία ανέρχεται στο 55.9% για την Ευρώπη, στο 63.1% για την Αμερική και στο 73.9% για την Ιαπωνία. Αυτονόητα, η ορθολογική ανάπτυξη της ερευνητικής δραστηριότητας της Ευρώπης, ώστε οι επενδύσεις να έχουν ουσιαστική απήχηση σε μακροχρόνια βάση, απαιτεί την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού σε ερευνητές ως αναπόσπαστο στοιχείο μίας πολιτικής έρευνας, και συνεπώς απαιτεί την εκπαίδευση νέων ερευνητών που είναι πρώτιστο μέλημα των πανεπιστημίων. Ενώ η Αμερική και η Ιαπωνία έχουν αντίστοιχα 9.0 και 9.7 ερευνητές πλήρους απασχόλησης σε κάθε 1000 μέλη εργατικού δυναμικού, οι χώρες μέλη της Ευρώπης κατά μέσο όρο έχουν μόνο 5.5. Λόγω αυτών των σημαντικών διαφορών, η Στρατηγική της Λισσαβώνας επιδιώκει την αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα στο 3.0% του ΑΕΠ, όπου η συνεισφορά της βιομηχανίας και γενικά της ιδιωτικής επένδυσης να ανέρχεται στο 66% της συνολικής χρηματοδότησης, ενώ παράλληλα στοχεύει να αυξηθούν οι ερευνητές στους 8 τουλάχιστο σε κάθε 1000 μέλη εργατικού δυναμικού.

Επιπρόσθετα, η Στρατηγική της Λισσαβώνας δίνει μεγάλη έμφαση στη βελτίωση των προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού, πρωτίστως σε σχέση με την επαγγελματική κατάρτισή του. Ευρύτερα, το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Εκπαίδευση και

Κατάρτιση 2010» έχει θέσει αριθμό επιμέρους στόχων, ανάμεσα στους οποίους είναι η αύξηση κατά 15% του αριθμού των σπουδαστών στους τομείς των θετικών επιστημών και τεχνολογικών σπουδών και η μείωση των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Τέλος, η Στρατηγική της Λισσαβώνας προωθεί το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων (European Qualifications Framework) με στόχο τον καταρτισμό Εθνικών Πλαισίων Προσόντων (National Qualifications Framework). Παρόλο που δεν αναφέρεται ρητά, τα υψηλότερα τρία επίπεδα του προτεινόμενου Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων συγκλίνουν με το Πλαίσιο Προσόντων για τον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης που έχει αποφασιστεί το 2005 στο Bergen της Νορβηγίας, κατά την τελευταία σύνοδο των Υπουργών Παιδείας των χωρών που συμμετέχουν στη διαδικασία της Bologna.

Για να επιτευχθεί ο στόχος της κινητικότητας σε ευρεία κλίμακα εντός της Ευρώπης, τόσο της οριζόντιας κινητικότητας, εντός, δηλαδή, του ίδιου προγράμματος ή της ίδιας εκπαιδευτικής βαθμίδας, όσο και της κάθετης κινητικότητας, εξελικτικά δηλαδή από ένα κύκλο σπουδών στον επόμενο, η διαδικασία της Bologna προωθεί την εφαρμογή δύο βασικών εργαλείων, που προάγουν τη διαφάνεια και κατ' επέκταση την αναγνώριση περιόδων και τίτλων σπουδών. Τα δύο αυτά εργαλεία διαφάνειας και αναγνώρισης είναι το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων, το ECTS, και το Παράρτημα Διπλώματος (Diploma Supplement). Η εφαρμογή του ECTS, ως συστήματος συσσώρευσης πιστώσεων, οδηγεί στη μεταρρύθμιση ενός συστήματος εκπαίδευσης σε σύστημα που επικεντρώνεται στους διδασκόμενους και όχι τη διδασκαλία, και σε προγράμματα σπουδών ξεκάθαρα προσανατολισμένα στην επίτευξη μαθησιακών στόχων. Γενικά, οι μαθησιακοί στόχοι συνιστούν κεντρικά σημεία αναφοράς και σύγκλισης για την ενιαιοποίηση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης της Ευρώπης.

Μαθησιακοί στόχοι μπορεί επίσης να προσδιοριστούν στο πλαίσιο της άτυπης και μη-τυπικής μάθησης, είτε για σκοπούς κατάρτισης, είτε για σκοπούς επαγγελματικής ανάπτυξης ή μάθησης βασιζόμενης στην εξάσκηση κάποιου επαγγέλματος (work-based learning) ή ευρύτερα στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης. Η ρητή διατύπωση και αναφορά σε μαθησιακούς στόχους, πέραν του ότι προάγει την αυτό-κατευθυνόμενη μάθηση, παράλληλα μπορεί να οδηγήσει στην τυποποίηση της άτυπης ή μη-τυπικής μάθησης

επιτρέποντας έτσι τη σύνδεση της τυπικής εκπαίδευσης με άλλες μορφές μάθησης, και ως εκ τούτου τη μεταφορά πιστώσεων από ένα πλαίσιο μάθησης σε κάποιο άλλο πλαίσιο.

Συνεπώς, η συσσώρευση πιστώσεων μπορεί να γίνεται εντός του ίδιου πλαισίου μάθησης, ή ανάμεσα σε διαφορετικά πλαίσια μάθησης, και επομένως η κύρια συνιστώσα για την υλοποίηση του οράματος των ευέλικτων διαδρομών μάθησης είναι η ρητή αναφορά σε μαθησιακούς στόχους και των αντίστοιχων πιστώσεων. Επιπρόσθετα, οι μέθοδοι αξιολόγησης θα πρέπει να στοχεύουν στην ανατροφοδότηση του διδασκομένου για την εξέλιξη της μάθησής του και θα πρέπει επίσης να οδηγούν με πιστότητα στο συμπέρασμα κατά πόσον ο διδασκόμενος έχει ή δεν έχει πετύχει τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα με την ολοκλήρωση της μαθησιακής του εμπειρίας. Με τους τρόπους αυτούς είναι δυνατή η εξατομίκευση της μάθησης, εντός όμως ενός ενιαίου θεσμικού πλαισίου αρχών και απαιτήσεων, και επομένως χωρίς κατακερματισμό και χωρίς χαλαρώσεις στην ποιότητα.

Κλείνω την ενότητα «Δράσεις σε επίπεδο Ευρώπης» αναφερόμενη περαιτέρω στη ποιότητα. Γεγονός είναι ότι η διασφάλιση και πιστοποίηση της ποιότητας της εκπαίδευσης και ειδικά της ανώτατης εκπαίδευσης, απασχολεί σε πολύ μεγάλο βαθμό κάθε κράτος σε παγκόσμια κλίμακα. Η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και η εμφάνιση πολλών μορφών εκπαίδευσης, για παράδειγμα της διασυνοριακής εκπαίδευσης (transnational education), όπως είναι τα προγράμματα σπουδών εξ αποστάσεως, η προσφορά των οποίων διευκολύνεται με τη χρήση της νέας τεχνολογίας, όπως και άλλων ευέλικτων μορφών μάθησης που αναιρούν γεωγραφικούς ή χρονικούς περιορισμούς, καθιστούν ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για τη θέσπιση κοινών προτύπων και κατευθύνσεων για την ποιότητα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ευελιξία στην εκπαίδευση θα πρέπει σαφώς να είναι επιδίωξή μας, όμως πάντοτε υπό την προϋπόθεση ότι δεν ζημιώνεται η ποιότητα. Η προώθηση των εργαλείων διαφάνειας, του ECTS και του Diploma Supplement, στο πλαίσιο της διαδικασίας της Bologna αποτελεί τη βάση για την οικοδόμηση περαιτέρω μέτρων εμπιστοσύνης για την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, οδηγώντας έτσι στην αμοιβαία αναγνώριση ακαδημαϊκών προσόντων εντός του χώρου της Ευρώπης. Τα περαιτέρω μέτρα εμπιστοσύνης αφορούν την υιοθέτηση κοινών προτύπων και κατευθύνσεων για τη διασφάλιση της ποιότητας.

Τα σχετικά πρότυπα και οι κατευθύνσεις για τη διασφάλιση της ποιότητας που έχουν υιοθετηθεί από τις χώρες που συμμετέχουν στη διαδικασία της Bologna προνοούν για τα ακόλουθα:

- Την εγκαθίδρυση μηχανισμών εσωτερικής αξιολόγησης και διασφάλισης ποιότητας από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, καλλιεργώντας έτσι μία εσωτερική κουλτούρα της ποιότητας.
- Την εξωτερική αξιολόγηση και πιστοποίηση ποιότητας μέσω ανεξάρτητων φορέων.
- Τον έλεγχο ποιότητας των εξωτερικών φορέων ώστε να διασφαλίζεται η αξιοπιστία των αξιολογήσεων που διεξάγουν, και
- Τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Μητρώου Φορέων Διασφάλισης Ποιότητας.

Παρόλο που το τι έχω περιγράψει στην πρώτη ενότητα αναφέρεται στην ανώτατη βαθμίδα της εκπαίδευσης, οι εν λόγω αρχές και προσεγγίσεις θα μπορούσαν κατ' αναλογία να εφαρμοστούν και στις χαμηλότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Υπάρχει, όμως, πιστεύω και μία ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στην υψηλότερη και τις χαμηλότερες βαθμίδες, την οποία θα ήθελα να επισημάνω σε αυτό το σημείο. Προχωρώντας από τη μία βαθμίδα προς την επόμενη, σταδιακά ο ρόλος του εκπαιδευτικού μετεξελίσσεται και κατά κάποιο τρόπο «μειώνεται» καθώς ο διδασκόμενος ενισχύει την ικανότητά του για πιο ανεξάρτητη, αυτό-κατευθυνόμενη μάθηση. Συνεπώς, ο ρόλος των εκπαιδευτικών της πρώτης και δεύτερης βαθμίδας της εκπαίδευσης είναι απόλυτα σημαντικός και καθοριστικός για την πορεία εξέλιξης της μαθησιακής εμπειρίας και ανάπτυξης των μαθητών, διότι τα παιδιά σε αυτά τα στάδια της μάθησής τους δεν έχουν ακόμη αναπτύξει επαρκώς την ικανότητα για αυτόνομη μάθηση. Είναι σε αυτά τα στάδια που θα πρέπει επομένως να τεθούν γερά θεμέλια για την περαιτέρω ανάπτυξη της σημαντικής αυτής ικανότητας, του να μάθει δηλαδή ένας να μαθαίνει από μόνος του.

Και συνεχίζω στην δεύτερη ενότητα, τις αδυναμίες του Εκπαιδευτικού Συστήματος της Κύπρου όπως τις έχει εντοπίσει η Επιτροπή για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (EEM), από τη σκοπιά του θέματος που πραγματεύομαι, την ποιότητα και την ευελιξία στη διαδικασία της εκπαίδευσης.

Εκπαιδευτική Διαδικασία: Προβλήματα ως προς την Ποιότητα και Ευελιξία

Καταρχάς, το ιδεολογικό υπόβαθρο στο οποίο εδράζεται το σύνολο των προτάσεων της ΕΕΜ διαπνέεται από τις εξής βασικές αρχές: (α) την επίτευξη ενός δημοκρατικού, ανθρωποκεντρικού σχολείου σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από την προδημοτική μέχρι την πανεπιστημιακή, (β) την προσφορά ίσων ευκαιριών σε όλους στην εκπαίδευση, και (γ) την επίτευξη κοινωνικής συνοχής χωρίς διακρίσεις.

Επί του παρόντος, το σύστημα διοίκησης της εκπαίδευσης της Κύπρου παραμένει αυστηρά συγκεντρωτικό, ιεραρχικά γραφειοκρατικό και ανελαστικό. Όμως, ειδικά θέματα δεν δικαιολογείται και δεν μπορεί να τυγχάνουν αποτελεσματικών χειρισμών σε κεντρικό επίπεδο. Σημαντικές διαφορές ήδη παρατηρούνται μεταξύ αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών, ή περιοχών συγκέντρωσης μειονοτήτων. Σε ένα ευέλικτο σύστημα, τοπικές ιδιαιτερότητες αντιμετωπίζονται σε τοπικό επίπεδο.

Το περιεχόμενο της παρεχόμενης παιδείας δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες μίας κοινωνίας της γνώσης, σε ένα γεωγραφικό πλαίσιο που επεκτείνεται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα, τόσο ως προς τα αναλυτικά προγράμματα, όσο και τις μεθόδους διδασκαλίας, οι οποίες επί το πλείστον παραμένουν διδασκαλοκεντρικές, ενώ θα έπρεπε να προάγεται η συνεργατική διδασκαλία, η διερεύνηση και η κριτική ανάλυση. Οι μαθητές δεν αποκτούν τις αναγκαίες δεξιότητες ή τη γλωσσομάθεια που απαιτεί η σημερινή εποχή. Επιπρόσθετα, παρόλο που η πολιτισμική πολυπλοκότητα είναι πλέον δεδομένο χαρακτηριστικό της κοινωνίας μας, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και ευρύτερα η ειδική εκπαίδευση δεν έχει στην πραγματικότητα ενταχθεί ή ενσωματωθεί σε ένα πλαίσιο ενιαίας εκπαίδευσης, με αμοιβαίο, πολυδιάστατο και σημαντικό όφελος για όλα τα παιδιά.

Στη σημερινή εποχή όπου τα όρια της γνώσης και της πληροφόρησης επεκτείνονται περισσότερο από κάθε άλλη φορά, το ενδιαφέρον των παιδιών στην έρευνα και την επιστημονική ανακάλυψη θα πρέπει να κεντρίζεται από όσο γίνεται πιο νεαρή ηλικία. Η τάση για υπερφόρτωση των αναλυτικών προγραμμάτων με στατική γνώση, όπου η κάλυψη όσο γίνεται μεγαλύτερης ύλης καταλήγει να είναι αυτοσκοπός του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ένα φαινόμενο που χρειάζεται να ανατραπεί, αφού μετατρέπει τους μαθητές σε παθητικούς αποδέκτες, με άλλα λόγια σε σφουγγάρια που απλά

απορροφούν αυτό που τους σερβίρεται, χωρίς όμως κριτική διάθεση. Αυτές οι μέθοδοι διδασκαλίας είναι εύκολες στην εφαρμογή τους και φυσικά δεν χαρακτηρίζονται από δημιουργικότητα. Οι μαθητές καταλήγουν να ξέρουν πολλά αλλά να μην κατανοούν. Η μετάβαση από το να ξέρω στο να κατανοώ απαιτεί συμμετοχικότητα και δημιουργικότητα, και είναι εδώ που φαίνεται η πραγματική αξία ενός εκπαιδευτικού, ο οποίος θα πρέπει επομένως να έχει την ελευθερία/ευελιξία να δημιουργεί και να εφαρμόζει τις δικές του προσεγγίσεις για την καλλιέργεια της κατανόησης. Πολλές φορές ακούς να αναφέρεται ότι οι μαθητές γνωρίζουν τη θεωρία αλλά δεν μπορούν να την εφαρμόσουν στην πράξη για την επίλυση προβλημάτων, ή ότι δεν μπορούν να συνθέσουν γνώση από διάφορες θεματικές ενότητες για να αναλύσουν πιο περίπλοκες καταστάσεις. Ένας αποκτά κατανόηση όταν είναι σε θέση να μετατρέψει τη στατική του γνώση σε δυναμική/ενεργή γνώση. Αυτές οι ικανότητες δεν μπορούν να αναπτυχθούν επαρκώς με βάση το υφιστάμενο περιεχόμενο της Κυπριακής παιδείας. Ένας άλλος σημαντικός τομέας που φαίνεται ότι δεν καλλιεργείται επαρκώς είναι η ανάπτυξη δεξιοτήτων στην έκφραση και την επιχειρηματολογία, τόσο σε μορφή προφορικού λόγου, όσο και σε μορφή γραπτού, δομημένου και τεκμηριωμένου κειμένου.

Αυτές οι αδυναμίες, και διάφορες άλλες που ο χρόνος δεν μου επιτρέπει να αναπτύξω, συνηγορούν στο ότι η επιλεκτικότητα και όχι ο όγκος θα πρέπει να είναι το καθοριστικό κριτήριο για την ύλη των αναλυτικών προγραμμάτων. Οι δε μέθοδοι διδασκαλίας θα πρέπει να στοχεύουν στην απόκτηση κατανόησης και την ενεργοποίηση της γνώσης. Απώτερος στόχος θα πρέπει να είναι η απόκτηση στέρεας γενικής παιδείας από όλους τους μαθητές, παράλληλα με την καλλιέργεια και ανάπτυξη των αναγκαίων ικανοτήτων και δεξιοτήτων για ανάλυση, σύνθεση, κριτική σκέψη, και επίλυση προβλημάτων, που συλλογικά να συνιστούν μία άρτια βάση για μία συνεχή, περαιτέρω πορεία μάθησης, η οποία εξελικτικά να παρουσιάζει αυξανόμενη αυτονομία. Στο τελικό στάδιο, αυτό της διαβίου μάθησης ενηλίκων, η απόκτηση δεξιοτήτων για πλήρη αυτό-κατευθυνόμενη μάθηση θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη.

Αναφερόμενη σε πιο συγκεκριμένα θέματα, η μετάβαση των παιδιών από το δημοτικό στο γυμνάσιο θα πρέπει να σταματήσει να αποτελεί μία τραυματική εμπειρία όπως συμβαίνει τώρα για πολλά παιδιά. Επίσης θα πρέπει να καταργηθεί το υφιστάμενο δυαδικό σύστημα στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το οποίο όχι μόνο δεν προάγει την επιστημο-τεχνολογική εκπαίδευση, αλλά δημιουργεί ταξικές/κοινωνικές

διακρίσεις και δεν συμβάλει στην επιδιωκόμενη κοινωνική συνοχή. Επιπρόσθετα, η παραπαιδεία είναι ένα αρνητικό φαινόμενο της κοινωνίας μας, το οποίο θα μπορούσε να μειωθεί σε σημαντικό βαθμό αν ο μεγάλος ανταγωνισμός για εισδοχή στην ανώτατη εκπαίδευση ανατρεπόταν. Ο μεγάλος ανταγωνισμός είναι συνάρτηση του μικρού αριθμού πανεπιστημιακών θέσεων σε σχέση με τη ζήτηση, σε συνδυασμό με τον υφιστάμενο τρόπο εισδοχής. Θα πάψει να υφίσταται όταν η Κύπρος αποκτήσει αυτοδυναμία σε πανεπιστημιακά προγράμματα πρώτου κύκλου, όπως συμβαίνει με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Ολοκληρώνω τη δεύτερη ενότητα, επιστρέφοντας και πάλι στην ποιότητα. Η ποιότητα καθορίζεται πρωτίστως από την εκπαιδευτική διαδικασία και τους μαθησιακούς πόρους που τη στηρίζουν, και επομένως τα δύο δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους. Το επιχειρηματικό μοντέλο της ποιότητας μέσω εθνικών δεικτών ή επιπέδων απόδοσης και κατάταξης των σχολικών μονάδων, δεν αποτελεί ενδεδειγμένο μοντέλο ποιότητας για συστήματα εκπαίδευσης. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για αυτό, όπως πλείστοι εκπαιδευτικοί που έχουν βιώσει ή συνεχίζουν να βιώνουν τέτοια συστήματα ποιότητας σε χώρες όπως του Η/Β, καταμαρτυρούν. Ένας απλός λόγος είναι ότι δεν είναι τα πάντα μετρήσιμα. Για παράδειγμα, πώς μπορεί να αξιολογηθεί, με μετρήσιμο τρόπο, η καλλιέργεια ανθρώπινων αξιών και δημοκρατικού πνεύματος; Αντίθετα, η αυτογνωσία, η αυτοβελτίωση και σε τελική ανάλυση η συνεχής ενίσχυση της ποιότητας θα πρέπει να είναι οι κύριες επιδιώξεις για ένα εκπαιδευτικό σύστημα που φιλοδοξεί να καλλιεργεί μία πραγματική κουλτούρα της ποιότητας.

Οι μαθησιακοί πόροι είναι καθοριστικής σημασίας. Οι υλικοτεχνικοί πόροι, για παράδειγμα τα εργαστήρια που στηρίζουν μαθήματα όπως της Χημείας, οι υπολογιστές και οι βιβλιοθήκες, θα πρέπει να στηρίζουν επαρκώς την εκπαιδευτική διαδικασία. Όμως, ο πρωταρχικός μαθησιακός πόρος είναι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί. Οι εκπαιδευτικοί που διοικούν τις σχολικές μονάδες θα πρέπει να έχουν όραμα και ικανότητες διοίκησης. Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν θα πρέπει να έχουν άρτια παιδαγωγική κατάρτιση και θα πρέπει να είναι σε θέση να φέρουν εις πέρας το σημαντικότερο και πολυδιάστατο έργο τους, το οποίο δεν μπορεί απλά να περιορίζεται στη μετάδοση στείρας γνώσης. Γι' αυτό θέματα όπως η μόρφωση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών για τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση, η παιδαγωγική τους κατάρτιση, ο διορισμός και η αξιολόγηση για την προαγωγή τους, θα πρέπει να έχουν ύψιστη προτεραιότητα στο όλο οικοδόμημα της

εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Η ΕΕΜ έχει υποβάλει προτάσεις για όλα αυτά τα ζητήματα, αφού κρίνεται ότι οι υφιστάμενες πρακτικές έχουν σοβαρά μειονεκτήματα.

Ολοκληρώνω την παρουσίασή μου, αναφερόμενη επιγραμματικά στους κύριους άξονες των προτάσεων της ΕΕΜ για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Προτάσεις ΕΕΜ για τη βελτίωση της Εκπαιδευτικής Διαδικασίας

Αρχικά, προτείνεται η ουσιαστική συμμετοχή της τοπικής εκπαιδευτικής κοινότητας στο σχεδιασμό, προγραμματισμό και κατανομή εκπαιδευτικού, διοικητικού και παιδαγωγικού έργου, έτσι που να λαμβάνονται υπόψη τοπικές ιδιαιτερότητες.

Η ενιαιοποίηση της 9-χρονης γενικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης, για να αντιμετωπίζεται ως ένα ενιαίο μαθησιακό σύνολο, τόσο σε σχέση με τα αναλυτικά προγράμματα, όσο και με τις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, αποτελεί κομβικό σημείο των προτάσεων.

Οι νέες μέθοδοι διδασκαλίας θα πρέπει να προάγουν την ενισχυτική/συνεργατική/συμμετοχική διδασκαλία και τις διερευνητικές μεθόδους, επιτυγχάνοντας έτσι ένα διαλογικό σχολείο.

Οι νέες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας θα πρέπει να ενσωματωθούν αποτελεσματικά στα νέα αναλυτικά προγράμματα.

Για να επιτευχθεί ένα πραγματικά δημοκρατικό δημοτικό σχολείο, κανένα παιδί δεν θα πρέπει να αποκλείεται, είτε λόγω ειδικών αναγκών ή ειδικών περιστάσεων. Γενικά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί κομβική επιλογή γύρω από την οποία μπορεί να αναπτυχθεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που είναι αναγκαία για μία ανοιχτή δημοκρατική «κοινωνία της γνώσης».

Ένα άλλο κομβικό σημείο των προτάσεων της ΕΕΜ είναι η προτεινόμενη σταδιακή επέκταση της δημόσιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης από 9 σε 12 χρόνια, και η σταδιακή θεσμοθέτηση του ολοήμερου σχολείου σε κάθε βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αρχίζοντας από γεωγραφικές περιοχές με τις μεγαλύτερες κοινωνικές ανάγκες. Το ολοήμερο σχολείο θα πρέπει να έχει πλήρες πρόγραμμα και όχι να λειτουργεί με

αποσπασματικές ευκαιριακές δραστηριότητες. Ο χρόνος του μαθητή θα πρέπει να αξιοποιείται δημιουργικά ενώ δεν θα πρέπει να υποτιμάται ο ρόλος του απογεύματος.

Ως προς την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, προτείνεται η σταδιακή μετεξέλιξη των δύο υφιστάμενων ξεχωριστών τύπων σχολείων, των Γενικών Λυκείων και των Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών, και η ενιαιοποίησή τους σε ένα νέο τύπο, πραγματικά «Ενιαίου» σχολείου/Λυκείου, που να συνδυάζει οργανικά τη γενική και την τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και να παρέχει στέρεα «γενική παιδεία», συμπεριλαμβανομένων στοιχείων τεχνολογικών γνώσεων και προεπαγγελματικής κατάρτισης.

Αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς και το έργο τους, η ΕΕΜ προτείνει την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου προγράμματος περιοδικής επιμόρφωσης για όλους τους εκπαιδευτικούς στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης, και επισημαίνει ότι θα πρέπει να γίνει αντιληπτή η σημασία των μεταπτυχιακών σπουδών για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Θα πρέπει επομένως να θεσπιστούν κίνητρα όπως υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές στην Κύπρο, καθώς επίσης άδειες με πλήρεις απολαβές για να μπορούν οι εκπαιδευτικοί να παρακολουθούν μεταπτυχιακά προγράμματα σε πλήρη βάση, και στο εξωτερικό, όπως συμβαίνει σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης με σημαντικά οφέλη για τα εκπαιδευτικά τους συστήματα. Προτείνεται επίσης η ουσιαστική αναβάθμιση του προγράμματος παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών μέσης εκπαίδευσης, και η συμπερίληψη ενοτήτων επικαιροποίησης γνώσης για όσες περιπτώσεις απαιτείται επικαιροποίηση, και η ανάθεση του προγράμματος σε δημόσια πανεπιστήμια της Κύπρου.

Κεντρική θέση στις προτάσεις της ΕΕΕ έχουν οι εισηγήσεις αναφορικά με την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών. Η ΕΕΜ προτείνει τη μετεξέλιξη του επιθεωρητή σε Σύμβουλο, την ανάπτυξη ενός σχεδίου εσωτερικής αξιολόγησης με σκοπό τη βελτίωση της διδασκαλίας και την καθιέρωση Συμβουλίου Αξιολόγησης στο πλαίσιο της σχολικής μονάδας. Για τη μονιμοποίηση και την προαγωγή των εκπαιδευτικών θα πρέπει να υπάρχει εξωτερική αξιολόγηση.

Για το σύστημα διορισμού εκπαιδευτικών, κρίνεται ότι απαιτείται άμεσα εκσυγχρονισμός με την παράλληλη ρύθμιση δίκαιων μεταβατικών διατάξεων. Κάθε άτομο έχει δικαίωμα

να επιλέξει να επιδιώξει σπουδές στην εκπαίδευση και τα παιδαγωγικά. Κάθε χώρα, όμως, έχει ευθύνη και χρέος προς την κοινωνία της να επιλέγει αξιοκρατικά, και με βάση τα κατάλληλα κριτήρια, τους ικανότερους για το λειτούργημα του δασκάλου και του καθηγητή, για τη στελέχωση των δημόσιων σχολείων.

Τέλος, η ΕΕΜ τονίζει την αναγκαιότητα λειτουργίας Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, ως βασικής συνιστώσας του όλου εγχειρήματος της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Η αποστολή του Κέντρου προτείνεται να είναι η διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας σε θέματα εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένου του εκπαιδευτικού συστήματος στην ολότητά του, καθώς επίσης η συνεχής επιστημονική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εισαγωγής των επιμέρους καινοτομιών στην εκπαίδευση.

Αγαπητές και αγαπητοί σύνεδροι,

Στην σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας, οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται περισσότερο από κάθε άλλη φορά να διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο σε θέματα εκπαίδευσης. Καλούνται να μετεξελιχθούν σε κοινωνίες της γνώσης, όπου η συνεχής μάθηση και ανάπτυξη, με τυπικούς, άτυπους ή μη-τυπικούς τρόπους, γίνεται βίωμα του κάθε πολίτη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του (από την «κούνια μέχρι τον τάφο» όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται για τη δια βίου μάθηση που αποτελεί πλέον αναγκαιότητα του αιώνα μας).

Έχει δικαιολογημένα λεχθεί ότι η εκπαίδευση είναι ο κλειδοκράτορας του μέλλοντος. Είναι η βάση για την οικοδόμηση της ειρήνης και του πολιτισμού στο κόσμο. Μπορεί η εκπαίδευση να αποτελεί το βραδύτερο μέσο κοινωνικής αλλαγής, αλλά είναι το μοναδικό μέσο.

Σας ευχαριστώ.